

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ЕКОЛОГІЧНИМИ РИЗИКАМИ

Розглянуто основні методи впливу на ступінь екологічного ризику. Наведено засоби, що дають змогу уникнути виникнення й мінімізувати наслідки настання екологічного ризику під час виробничої діяльності підприємства.

The main methods of influence on the degree of environmental risk are considered in the article. There are tools to prevent and minimize the effects of the occurrence of ecological risk during production of the enterprise.

Існування ризиків функціонування постійно стимулює керівників господарських об'єктів до пошуку засобів та методів зниження негативного впливу внаслідок настання ризикової події. Відповідальність при настанні ситуації екологічного ризику має додатково ще й моральну сторону, бо керівництво підприємства несе збитки не лише в сфері своєї професійної діяльності, а й завдає невідвратно шкоди навколишньому середовищу й населенню, що проживає в зоні ризику. З огляду на це питання управління екологічними ризиками має займати особливе місце в системі управління підприємством і потребує детального розгляду.

Питання управління екологічними ризиками відображені в працях таких науковців, як В. В. Вітлінський, Н. М. Внукова, Л. В. Зензерова, Ю. Ю. Кінев, Е. А. Яйли, В. Сідорчук, Н. Асамбаєв, А. А. Садеков, А. В. Матвійчук.

За останніх 10 років в у галузі економіко-екологічного управління відбулися серйозні зміни. Їхньою причиною є низка факторів і тенденцій. По-перше, споживачі стали ставитися до вибору товарів більш свідомо з екологічної точки зору. Ступінь екологічної свідомості споживачів різна в різних країнах, і це, безумовно, позначається на діяльності компаній. По-друге, в багатьох країнах сьогодні істотно розширилося поняття екологічної відповідальності. Якщо раніше відповідальність покладалася на компанію, що забруднює навколишнє середовище, то нині до цієї категорії зараховують також страхові компанії і банки, які обслуговують діяльність компаній, і навіть потенційних покупців продукції певної компанії. По-третє, в останні роки акцент в охороні навколишнього середовища в країнах, що належать до Організації Економічного і Соціального Розвитку змістився з прямого забруднення на те, що називається «розсіяними» джерелами забруднення, в деяких випадках до них зараховують і самі товари. Це не означає, що екологія на сучасному етапі приділяє увагу винятково проблемам розсіяних джерел забруднення. Швидше, з прийняттям суспільством принципів сталого розвитку управління підприємством переходить від використання технології очищення «на кінці труби» до більш системних методів. По-четверте, з'явилися нові сили, здатні вплинути на політику компанії: постачальники, корпоративні клієнти, конкуруючі компанії (табл. 1.) [8]

Таблиця 1

Ефекти від впровадження системи еколого-економічного управління на підприємстві [8]

Аб аєдє	Да çбє ùдàдє	Òà òì ³í аї òì ààà æаí í ý	Ãаёóç ù аї òì ààà æаí í ý
1	2	3	4
Ðèí èí à³			
Í òñ ðеòàòì ðе àçà°ì í à³ç, ç ààèèèèè èì ³æ àðì аí èì è èì í í аí³уì è	Ì í æèèà³нòù àçà°ì í àèè³аí í æ é аí à³ ñòòì èí аí аí ñí ³аòì а³бì еòòàà	Èí òì òèí - òà ñàò àаí ùí ñòòì èí а³	Èí í àòò³èí³ í òааí çàò³ç í àñàì í àðàà í òì í еñèí а³
Ì аí ø³èçèèí³³ í èàòàæ³ í ðе àçà°ì í à³çç ò³ аí ñí àèì è í òааí çàò³уì è	Çì èæаí í ý àèèòàòçà èð ààèèòàì è òà ñòòàòòàаí í ýì Ì í æèèà³нòù í òòèì аí í ý èðààèèò³а ì æ³ аòì аí èò³ ààñòèò³èí èò àаí è³а	Èí òì òèí - òà ñàò àаí ùí ñòòì èí а³	Èí í àòò³èí³ í òааí çàò³ç í àñàì í àðàà í òì í еñèí а³

1	2	3	4
Í áð ááááè í ðè ó-àñóªá í æá ðóí áí èð òáí ááðáð	Ì í æèèáñòúí òðèì áí í ý ááí ðí çì ù áí í ý æèááí í áí çàì í áèáí í ý	Êí ðí ðèí - òà ñáðááí úí ñòðí èí áª	Óí æáð ñáèúíª
Í áð ááááè í à ðè í éáð «áèí èí áª+í í çì ðí áðóªçòá í í ñèóá	Ì í æèèáñòúí òðèì áí í ý ááí ðí çì ù áí í ý æèááí í áí çàì í áèáí í ý	Ñáð ááí úí - ªáí ááí ñòðí èí áª	Âèðí áí è+ª / ñáðáñíª í æí ðèª ñòáá
Êí çáèðí è ñè ñòáì Óí ðááèí í ý òà áçàª ñí áªçç çàòªæááè èì è ñòí ðí í áì è	Çðí ñòáì í ý ðè í èí áí çèáí çàèççáòªç	Êí ðí ðèí - òà áí ááí ñòðí èí áª	Í æí ðèª ñòáá, áèªçç ýèèððí çì ù áí í á òí í áí áèð áªæð
Ðèçèèí áª			
Ì áí ð à èí í áªí ñòúª í áñèªáèè í í çàð òáòí èðª áááðªçí èð ñèòóáðªç (ó.ò. +. áèý ç æáðí æí ðèª ñòáá)	Ì áí ðª í èáðááª / àèí èáðè çà ð èí áó í ááèí èèð í úí í óñáðááí áè ù ó òá í áñáèáí í þ. Áªæèáááíª æèáí æè ó æèáèýª èð ááèòó áí áªèè áí í æí ðèª ñòáá ç áí èð í áñáèáí í ý, í í òáí óªçí èðí ðáðªáí èèªª ááðæáí èðí ðááí æ. Çì áí ð áí í ý í ááèðí áí è+èð áèèðáð	Ñáð ááí úí ñòðí èí áª	Âèðí áí è+ª / ñáðáñíª í æí ðèª ñòáá
Ì áí ð à èí í áªí ñòú í í æááíª í áñèªáèè í í ðóð áí í ý çáèí í í áááñòáá	Í í èª ð áí í ý áçàª ñí áªçç ááðæáí èì è í ðááí àì è èí í òðí èþ, çì áí ð áí í ý ñòí ð òðáðª çà òáí èáðááª çà í áááðèáí èé áí èèá, áèèèþ+áí í ý í í æèèáí ñòª í ðèí èí áí í ý ðí áááæáí í ý á áèí èí áª+í èð áèì í ááð	Êí ðí ðèí - òà ñáðááí úí ñòðí èí áª	Âèðí áí è+ª / ñáðáñíª í æí ðèª ñòáá
Çì èæáí í ý ñí áªáððí ñòª çà ðáðóí í èðáðª í áèúí í áí áèèí ðèñòáí í ý ñèðí áèí è, ðáñóðñªª ò. á.	Çáªèúð áí í ý í ðèá òðèð. Íªáèú áí í ý ñòááªèúí í ñòª áèðí áí èðóáá	Êí ðí ðèí - òà ñáðááí úí ñòðí èí áª	Óí æáð ñáèúíª
Í ðèðí áí í ðí ðí íª			
Çì èæáí í ý áððáð áí áñèªáí è çáðáí ðþ ááí ú òá íªáèú áí í ý í ðáðááªááª+ª í áðñí í áèð çà ðáðóí í è í í èª ð áí í ý ñòáí ó í ááèí èèð í úí áí ñáðááí áèú á	Çì èæáí í ý áèí èáðçà í ðí ð çáðáí ðþ ááí í ý í è òá ñòáí áèì è áèèðáðáì è Áèèí ðèñòáí í ý áí ñáª+áí í áí ªæááèªªèí ááí í áí í áðñí í áèð	Ñáð ááí úí - ªáí ááí ñòðí èí áª	Âèðí áí è+ª / ñáðáñíª í æí ðèª ñòáá
Çì èæáí í ý í èáðááª òá ð òðáðª çà çááðóáí áí í ý í ááèí èèð í úí áí ñáðááí áèú á	Çáªèúð áí í ý í ðèá òðèð	Êí ðí ðèí - òà ñáðááí úí ñòðí èí áª	Âèðí áí è+ª / ñáðáñíª í æí ðèª ñòáá

Традиційно в багатьох країнах світу процес управління ризиком ґрунтувався на використанні командно-адміністративних методів, які найчастіше вимагали дотримання природоохоронних стандартів за рахунок застосування спеціальних технологій, а безпосередньо управління було сфокусовано на здійсненні контролю за окремими джерелами небезпеки і забруднень і тим впливом, який вони чинять на людину і природу [9, с. 10–24].

- Вітчизняні та зарубіжні науковці вказують на такі методи управління екологічними ризиками:
- уникнення ризику означає просте ухилення від певного заходу, обтяженого надмірним ризиком. Утім, уникнути ризику для керівника нерідко означає відмовитись від прибутку, а це пов'язано з ризиком невикористаних можливостей;
 - попередження ризику – це доволі ефективний засіб, проте лише в окремих випадках він дає змогу зменшити ступінь ризику в бізнесі;
 - прийняття ступеня ризику – це залишення ризику за менеджером, тобто на його відповідальність. Вкладаючи кошти в певну справу, керівник має бути впевненим, що є змога покрити можливі збитки або що вони йому майже не загрожують;

- розподіл ризику полягає в тому, щоб перекласти певну частину відповідальності за ризик на того співучасника реального інвестиційного проекту, який здатний його контролювати краще за інших;
- суть зовнішнього страхування ризику полягає в тому, що інвестор готовий відмовитися від частини доходів, аби уникнути надто великого ступеня ризику;
- лімітування – це встановлення ліміту, тобто верхньої межі часу, коштів тощо;
- диверсифікація – це процес розподілу, наприклад, вкладених коштів між різними об'єктами інвестування, які безпосередньо не пов'язані один з одним;
- створення резервів, запасів покриття ймовірних збитків є одним із поширених на практиці способів зниження ступеня ризику. Основною проблемою у створенні запасів та резервів на покриття ймовірних збитків є оцінювання потенційних наслідків ризику;
- здобуття додаткової інформації є одним із важливих способів зниження ступеня ризику. В умовах використання невичерпних, неоднозначних, неточних даних постає питання про доцільність їхнього уточнення [1, 2, 3, 7].

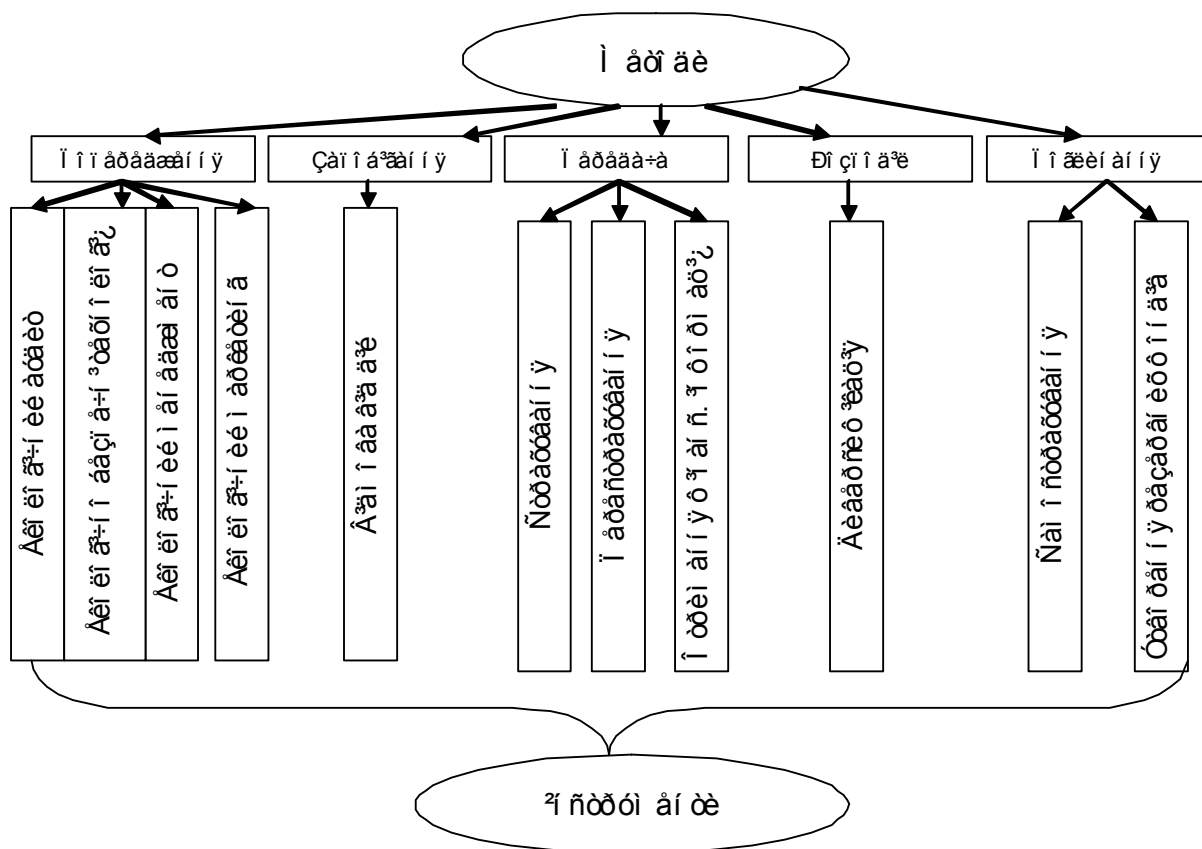

Рис. 1. Методи та інструменти управління екологічними ризиками [4]

Крім цього, відносно підприємства шляхи зниження ризику можна розбити на дві групи – зовнішні та внутрішні. До першої групи належать такі методи, як страхування, диверсифікація, передача ризику. А основними внутрішніми методами є отримання додаткової інформації, планування і прогнозування діяльності підприємства, складання бізнес-плану, ретельний підбір персоналу.

Важливо правильно вибрати з усього різноманіття існуючих економічних методів ті, які з найбільшою точністю оцінюють екологічний ризик, дають змогу попередити його появу і пом'якшити негативні наслідки. Для екологічних ризиків доцільно виділити методи та інструменти (заходи) управління ризиком, представлені на рис. 1 [4, с. 56–62].

До сучасних теорій протидії ризику належить методологія ризик-менеджменту. Розкриттю сутності ризик-менеджменту буде сприяти дослідження походження і розвитку явища та еволюції його форм (табл. 2).

У процесі управління екологічними ризиками можуть бути виокремлені такі рішення:

– за вибором цілей управління ризиком. Це рішення, які найменше піддаються дослідженню і формалізації. Формально методи аналізу й синтезу стосовно цілепокладання поки що недостатньо розроблені;

– за вибором методів (попередити, знизити, страхувати, поглинути) чи інструментів (конструкторські, технологічні, фінансові тощо) управління ризиками. Ці рішення допускають формалізацію, зокрема, використання функціонально-логічних методів, математичних методів і моделей тощо;

– підтримки балансу в трикутнику «люди – ресурси – цілі» в процесі досягнення обтяжених ризиком цілей за допомогою обраного інструментарію управління ним.

Зниження екологічного ризику можливе:

1) на етапі планування операції чи проектування зразків – запровадження додаткових елементів надійності та інших необхідних заходів;

2) на етапі прийняття рішення – використання відповідних критеріїв оцінки ефективності рішення;

3) на етапі експлуатації технічних систем – за рахунок додержання режимів експлуатації та їхнього контролю.

У межах кожного з напрямів вживані заходи матимуть різну ефективність. Ці заходи пов'язані з витратами і потребують їхнього збільшення за зростання складності систем. Тому в певних умовах може виявитись економічно доцільнішим витратити грошові кошти не на попередження чи зниження ступеня ризику, а на відшкодування можливих збитків, використовуючи для цього механізм страхування.

Обираючи відповідний спосіб управління ризиком, яким обтяжена певна діяльність, бізнесмен має керуватися такими основними принципами: недоцільно ризикувати більшим заради меншого; недоцільно ризикувати більше того, що дозволяють власні кошти; необхідно заздалегідь піклуватися про можливі наслідки ризику [2].

Таким чином, екологічні ризики являють собою особливий вид ризику, що потребує спеціальних управлінських методів, які мають бути чітко сформовані та оцінені економічно. Неможливо повністю уникнути екологічного впливу під час виробничої діяльності, але його можливо мінімізувати й контролювати. Управління екологічними ризиками має стати невід'ємною частиною управління ризиками діяльності взагалі і враховувати масштаби впливу, що розповсюджується далеко за межі підприємства.

Література

1. Вітлінський В. В. *Ризикологія в зовнішньоекономічній діяльності : навч. посіб.* / В. В. Вітлінський, Л. Л. Маханець. – К. : КНЕУ, 2008. – 424 с.
2. Вітлінський В. В. *Ризик у менеджменті* / В. В. Вітлінський, С. І. Наконечний. – К. : Борисфен-М, 1996. – 336 с. : іл.
3. Внукова Н. М. *Управління ризиком лізингових операцій. науково-методичні рекомендації* / Н. М. Внукова. – Харків : Бізнес-Інформ, 1997. – 47 с.
4. Зензерова Л. В. *Організація процесу управління екологічними ризиками* / Л. В. Зензерова // *Наукові праці ДонНТУ. Серія: економічна. Вип. 46.* – Донецьк : ДонНТУ, 2002. – 216 с.
5. Кинев Ю. Ю. *Оценка рисков финансово-хозяйственной деятельности предприятий на этапе принятия управленческого решения* / Ю. Ю. Кинев // *Маркетинг в России и за рубежом.* – 2002. – № 5. – С. 73–83.
6. Матвійчук А. В. *Економічні ризики в інвестиційній діяльності : моногр.* / А. В. Матвійчук. – Вінниця : УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2005. – 205 с.
7. Сидорчук В. *Екологічні ризики: аналіз, розрахунок, аудит* / В. Сидорчук, Н. Асамбаєв // *РИСК: аналітичний журнал.* – 2002. – № 2.
8. *Економіко-екологічний рейтинг в системі управління підприємством : моногр.* / А. А. Садеков [и др.]. – Донецьк : ДонНУЕТ, 2008. – 173 с.
9. Яйли Е. А. *Традиційний і козволюційний погляди на системні підходи к проблемі управління екологічними ризиками* / Е. А. Яйли, А. А. Музалевский // *Управление риском.* – 2006. – № 2. – С. 10–24.